

Göteborgs
Stad

Per och Alma Olssons fond

Om prisets tillkomst

Bronstavlan

Prisnämnden tog i april 1964 tag i frågan om tavla till den vinnande byggnaden. Det bestämdes att konstnärer skulle bjudas in att komma med förslag. Konstnären Jörgen Lindgren kom med förslaget om en bronstavla som visades för prisnämnden vid ett möte 18 december 1964. Tavlan föll nämnden i smaken som antog den på mötet.

Våren 1964 beslöts att gjuta de första 25 tavlorna hos Wiréns gjuteri i Sävedalen. Plaketten har behållit formen men texten justerades efter några år. Idag gjuts tavlorna i Gnosjö.

Om konstnären

Jörgen Lindgren (1927–1998) var målare, tecknare och grafiker. Han var lärare i bildkonst på Slöjdföreningens skola i Göteborg 1949–1975 och speciallärare på Chalmers 1954–1975.

Han stod bakom en rad offentliga utsmyckningar, bland annat vid reningsverket i Lackarebäck och Snäckspirall för Göteborgs vattenverk. Lindgren finns representerad på Röhsska, Moderna museet och Göteborgs konstmuseum.

Fonden som Per och Alma skapade

Per och Alma Olssons fond för årets byggnad är ett unikt pris som lyfter fram god arkitektur i Göteborg.

Per och Alma Olssons fond som delar ut priset är resultatet av en donation på 100 000 kronor av makarna Per och Alma Olsson till Göteborgs Stad. Testamentet skrevs under 1926. Per Olsson avled 1928 och Alma Olsson skulle komma att leva som änka i 30 år. Efter hennes bortgång 1958 dröjde det sju år innan priset började delas ut.

I Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar nr 423/1958 står det att Göteborgs stadsfullmäktige tacksamt tog emot donationen. Samtidigt gavs drätselkammaren, dåtidens kommunala förvaltning, uppdraget att sköta fonden och på bästa sätt förränta den.

Testamentet ger instruktioner för hur priset ska delas ut. Det ska gå till *”den byggherre som under näst föregående år färdigställt det eller de hus som visat sig bäst motsvara estetiska samt därjämte hygieniska och praktiska krav”*. Bestämmelsen har lagt grunden för ett pris som lyfter fram en byggnads alla kvalitéer och inte bara det rent estetiska som ögat möter först.

Skrivelsen kan idag kännas ålderdomlig, inte minst ordet hygien – varför står det med? Men sett i sitt sammanhang är det lättare då samma ord används i *Praktiska och hygieniska bostäder*, ett betänkande som gavs ut av Kommittén angående bostadssociala minimifordringar 1921. Betänkandet blev något av en handbok för hur nya bostäder skulle utformas.

Hygieniska bostäder innebar ljus och luft men även badrum och renlighet ingick i begreppet. Begreppet hygien var dessutom bredare än så vid den här tiden. Det handlade om framsteg och modernitet inom

stadsplanering, arbetsliv och fritid och att skapa hälsosamma levnadsförhållanden. I prisets stadgar bestäms också att varje prisbelönt hus får en tavla på fasaden:

"Å prisbelönt hus skall infällas en tavla med årtal för premieringen". Det står också att fonden ska kungöras i tidningarna så att allmänheten får kännedom om den. Däremot är det upp till kommunfullmäktige hur prisutdelningen ska gå till. Prisceremonin äger rum på Börsen vid Gustav Adolfs torg.

Bakgrunden

Att Per och Alma Olsson instiftade priset kan ses i deras stora intresse för konst och arkitektur men också Göteborgs donatortraditioner. I testamentet från 1926 bildades ytterligare fonder. En grundskolefond som finansierar konstprojekt i skolor i Göteborg. En annan fond går till så kallade *pauvres honteux*, ett äldre uttryck för personer som hamnat på obestånd. Per Olsson glömde heller aldrig bort sina hemtrakter utanför Kristianstad utan testamenterade även dit. Per & Alma Olssons stiftelse har skötts av Svenska kyrkans pastorat i Bromölla.

Alma Olssons hemmaförsamling Gunnarsnäs fick i sin tur 20 000 kronor till en fond med namnet Almas fond för behövande i församlingen. Makarna engagerade sig under sin livstid i Skyddsvärnet, en organisation som skulle vara hjälp till självhjälp för socialt utsatta personer. Skyddsvärnet i Göteborg bildades 1914 och finns fortfarande kvar.

Samtidigt levde Per och Alma i en om inte omvälvande så i alla fall omvandlande tid. Världen, Sverige och Göteborg genomgick stora förändringar. Detta märktes inte minst i arkitekturen. Industrialismen stöpte om samhällen är städerna växte snabbt. Göteborg var inget undantag.

Landshövdingehus byggdes över stora delar av staden för att lösa bostadsbristen men ofta var standarden låg och trångboddheten stor. Södra Liden ansågs var ett slumområde jämförbart med de värsta slumområdena i Europa. I Göteborg startade både en koloniträdgårdsrörelse och egnahemsrörelse för att skapa bättre levnadsförhållanden för göteborgarna i början av 1900-talet.

Funktionalismen växte sig samtidigt stark under 1900-talets början. Det pratades om en nyttoarkitektur som skulle komma människorna till godo. Den nya tidens ideal och tekniska möjligheter banade vägen. Samhället drevs av tankar på reformer som skulle komma att utvecklas vidare när den svenska bostadspolitiken formades.

I Västra Nordstan finns Per Olssons skofabrik kvar vid trapporna upp mot Kvarnberget. Sedan början av 1980-talet är huset ombyggt till bostäder.

Ett unikt pris?

Per och Alma Olssons pris är unikt genom sina bestämmelser och långa utdelning. Det finns många priser inom arkitektur men de går i regel till arkitekter och inte byggaktörer och de är skapade långt senare. Upphovsmakare är intresseorganisationer och under senare år allt fler kommuner – inte enskilda.

Men varifrån kom inspirationen? Det finns ett liknande pris. I Norge delas sedan 1904 Houens fonds diplom som även är känt som A. C. Houens fonds diplom för god arkitektur ut. Det räknas som ett av Norges viktigaste arkitekturpriser. Precis som i Göteborg får pristagaren en tavla att montera upp.

Men likheterna slutar inte där, Anton Christian Houen (1823–1894) var precis som Per Olsson en affärsman som lyckats bygga upp en förmögenhet. Houen skapade även han fonder som gick till konst. Det Houenska legatet som gick till norska konstnärer var det största i sitt slag i Norden. Han var känd för sitt stora intresse för arkitektur, kultur och konst. Han delade intresset för språk med Per Olsson. Hans stipendier uppmärksammades även i Sverige och det skrevs om det i tidningar över hela landet.

När Houen avled beskrevs han som en ”hjärtevarm mecenat” som spred ”glädje och lycka i vida kretsar”. Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning med redaktion ett stenkast från Per Olssons skotillverkning i Västra Nordstan skrev: ”...har ingen rest sig ett vackrare minnesmärke än Houen genom sina efter norska förhållanden stortartade gåvor till understödjande av konst, vetenskap och välgörande stiftelser.”

Ett närmare exempel är Charles Felix Lindbergs donationsfond som i början gav bidrag till byggnader som fick en tavla uppsatt. En annan inspirationskälla för Per och Alma kan ha varit Ernst Friman. Skaraborgssonen var en av Göteborgs ledande byggmästare vid den här tiden och ingick i vänkretsen. Friman drev Ullgren & Friman som var med och byggde Vasastan och satt i Göteborgs Stads byggnadsnämnd. Även Friman instiftade en fond som delas ut av Chalmers. Till allt detta kan Göteborgs starka traditioner av mecenatskap, donatorstaden, läggas till där stadens borgerskap finansierade inte minst sociala inrättningar.

Per Olssons intresse för arkitektur fanns redan tidigare i engagemanget för nya folkskolor. Att Buråsskolan när den stod klar 1927 fick en omfattande konstnärlig utsmyckning var hans förtjänst som ansvarig för byggnadskommittén. Utformningen ansågs av vissa för påkostad eller ”opåkallad lyx” som en beskrivning löd.

Per Olsson ivrade för konst i folkskolorna och för bättre skolmiljöer. Den egna skolgången i dåliga lokaler ska ha varit orsaken. Han hade en rad kommunala uppdrag, inte minst gällande folkskolor och byggnadsfrågor. Han satt i den allmänna folkskolestyrelsen 1916–1922 och som ordförande för Göteborgs högre folkskolor.

Så utses årets byggnad

Pristagare utnämns av en jury som enligt testamentet består av fem konstförståndiga ledamöter. De utses på följande sätt:

- två ledamöter från kommunfullmäktige
- en ledamot från stadsbyggnadsnämnden
- en ledamot från Tekniska samfundet
- en ledamot från kulturnämnden

En sekreterare deltar i arbetet. Sekreteraren är en medarbetare från stadsbyggnadsförvaltningen. Ledamöterna träffas och besöker även byggnaderna som juryn föreslår eller som nominerats av allmänheten. Det är det föregående årets färdigställda byggnader som kan nomineras. Prisutdelningen sker i december.

En utmaning som nämndes redan när priset skulle börja delas ut var hur olika byggnadstyper skulle kunna jämföras med exemplet spårvägskiosk kontra konserthus. Prissumman var något som togs upp redan 1958. Då ansåg en tidningsskribent att det för kommunen eller ”storindustrierna” bara kunde röra sig om ett symbolvärde.

En tiondel av den årliga avkastningen skulle läggas till kapitalet innan en utdelning på 2000 kronor. Det togs också upp att det är byggherren som tar emot priset och inte arkitektkontoret. Det har senare lösts genom att båda deltar i prisceremonin.

När priset utannonserades 1958 var det något nytt i Sverige. Kasper Salin-priset skulle 1962 hinna före men än var arkitekturpriser något som fanns utomlands, närmast i Danmark och Norge men blickarna riktades även mot USA. Kasper Salin-priset och Per och Alma Olssons fond har också sina likheter: båda delar ut tavlor att fästa på vinnande byggnad och priserna går tillbaka till donationer. En jury granskar husen på plats för att utse vinnare.

Juryen uppstår sin verksamhet

Juryverksamheten startade med ett konstituerande möte den 23 april 1964 med stadsarkitekten Gerhard Paulson och professorn i arkitektur Helge Zimdal, byggmästaren Arvid Malm, målarmästaren Gunnar Johansson som kallade tillsammans med en representant från Göteborgs museum som senare utsågs, det blev Irma Mannheimer. I januari 1965 började det egentliga arbetet då gruppen åkte runt för att ”bese skilda byggnadsanläggningar”.

1965 delades priset sedan ut för första gången då fyra projekt prisades.

